

03

ภาพทิพยบุปผาในพระบฏวัดเจดีย์สูง

Heavenly Flowers in the Buddha Painting of Wat Chedi Sung

Received: April 3, 2024 | Revised: June 7, 2024 | Accepted: June 7, 2024
DOI : 10.14456/drj.2024.15

ศิววงศ์ รักวงศ์วิศ*

Siwawong Rakwongwarit

* นิสิตพุทธศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. อีเมล: siwawongrakwongwarit@gmail.com

Doctoral student of Buddhism in Buddhist Arts Program, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus. email: siwawongrakwongwarit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ลักษณะและลวดลายในพระภูมิตเจดีย์สูง สรุปผลการศึกษาได้ว่า พระภูมิตเจดีย์สูงมีอายุในพุทธศตวรรษที่ 21 สร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีความโดดเด่นด้วยภาพวาดพระพุทธเจ้าขนาดใหญ่ในตอนกลาง ด้านข้างทั้งสองเป็นภาพพระสาวกมีขนาดครึ่งหนึ่งเมื่อเทียบกับภาพพระพุทธเจ้า ฉากเบื้องหลังเขียนภาพดอกไม้กระจายเต็มพื้นที่ ประกอบด้วยดอกไม้ 6 ชนิด ได้แก่ 1) ดอกจำปีและจำปา 2) ดอกปีป 3) ดอกบัว 4) ดอกโบทันหรือพุทตาน 5) ดอกเปาเซียง 6) ดอกเก็ดทะหวา ซึ่งเป็นดอกไม้พื้นถิ่นในล้านนา มีนัยหมายถึงดอกไม้สวรรค์ที่เทวดาโปรยปรายลงมาบูชาพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: พระภูมิตเจดีย์สูง, ลวดลายดอกไม้, จิตรกรรมล้านนา

A b s t r a c t

This academic paper aims to analyze the characteristics and patterns of Buddha painting on the banner, known as Phar Bot, of Wat Chedi Sung. The findings conclude that the Buddha painting of Wat Chedi Sung has existed since the 21st century on the Thai Buddhist calendar. The painting depicts the story of the Buddha as he descended from Tavatimsa heaven. The main features of the Buddha painting consist of a large depiction of the Buddha in the center along with two of his disciples on each side. half the size compared to the image of Buddha. In the background there are paintings of flowers scattered all over the area. The 6 kinds of divine flowers include 1) white champaca and orange champak 2) Indian cork 3) Lotus 4) Peony or Gardenia 5) Bao Xiang Hua flowers 6) cape jasmine, the latter of which is a local flower of Lanna and refers to the heavenly flowers that angels rain down to worship the Buddha.

Keywords: The images of Buddha painting, Wat Chedi Sung, floral pattern, Lanna painting

บทนำ

พระบฏ คือ ผืนผ้าที่เขียนภาพพระพุทธรเจ้า พุทธประวัติ ชาดก เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรเจ้าสำหรับแขวนไว้บูชา ในประเทศไทยค้นพบหลักฐานการสร้างครั้งแรกสมัยสุโขทัย ตามข้อความที่กล่าวถึงประวัติพนมสไลด้า สามิของแม่นมเทศ ได้สร้างกุศลด้วยถวายเป็นพุทธบูชาไว้ในพุทธศาสนา หนึ่งในนั้น คือ พระบฏแบบจีน สูง 14 คอก สร้างเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี 2513: 127)

ในลำนนาพบพระบฏโบราณที่มีอายุเก่าแก่ไปถึงพุทธศตวรรษที่ 21 จำนวน 3 ผืน ได้แก่ 1) พระบฏในกรุเจติยวัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลปกรรมศิลปากร 2) พระบฏในกรุวัดเจติยสูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ 3) พระบฏเขียนพุทธประวัติ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในคลังของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่

ภาพบนพระบฏทั้ง 3 ภาพ มีความโดดเด่นแตกต่างกัน เฉพาะพระบฏวัดเจติยสูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดดเด่นด้วยภาพ

พระพุทธรูปเจ้าขนาดใหญ่ในตอนกลาง เป็นประธานของภาพ ในลักษณะการเสด็จจากดาวดึงส์ ด้านข้างทั้งสองเป็นภาพพระสาวกยืนพนมมือ มีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปเจ้าครึ่งหนึ่ง

นอกจากความโดดเด่นของภาพพระพุทธรูปเจ้าแล้ว พระบรมพุทธรูปนี้ยังได้แสดงรายละเอียดของภาพดอกไม้ต่างๆ กระจายทั่วทั้งผืนเป็นฉากด้านหลังของภาพ อันเป็นลักษณะเฉพาะของพระบรมพุทธรูป ภาพดอกไม้เหล่านี้มีลักษณะเช่นไร เป็นดอกอะไรบ้าง วาดขึ้นตามคติใดในพระพุทธรูปศาสนา และใช้เทคนิคการวาดเช่นไร เป็นคำถามที่จะตอบไว้ในบทความนี้ ซึ่งคำตอบที่ได้จะนำไปสู่ความเข้าใจในวิธีคิด วิธีการวาดลวดลายที่ปรากฏทั้งในผืนพระบรมพุทธรูป ทั้งยังอาจขยายไปสู่ความเข้าใจในภาพจิตรกรรมในพุทธศตวรรษที่ 21 ของล้านนาได้

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 2 แนวคิดใหญ่ๆ ได้แก่ แนวคิดการสร้างพระบรมพุทธรูป กับแนวคิดปางพระพุทธรูป

1) แนวคิดการสร้างพระบฏ

พระบฏ หมายถึง ผืนผ้าขนาดยาวที่เขียนภาพพระพุทธเจ้า พุทธประวัติ หรือชาดก คำว่า บฏ หมายถึง ผ้าทอ หรือ ผืนผ้า ภาษาบาลี เขียนเป็น ปฏ (ปะ-ตะ) (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 648) พระบฏในอดีตจะถูกแขวนประดับศาสนสถาน ทำหน้าที่เป็นประธานของสถานที่แทนพระพุทธรูป และใช้เป็นสื่อบอกเล่าพุทธประวัติและชาดก ต่อมาจึงมีการทำไว้เพื่อสักการะบูชาภายในบ้าน อย่างไรก็ตาม โดยจุดประสงค์ของการเขียนพระบฏก็เพื่อสรรเสริญบุญของคัมภีร์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เล่าพุทธประวัติ และใช้ประกอบพิธีกรรมพระบฏในล้านนาที่ปรากฏประกอบด้วยรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1) ผืนผ้าขนาดยาว เขียนภาพในแนวตั้ง เป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนหรือพระพุทธเจ้าประทับยืนพร้อมสาวกเต็มพื้นที่ เช่น พระบฏวัดเจ็ดย่าง อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ บางครั้งเขียนภาพเทวดาประกอบด้านข้าง เช่น พระบฏวัดดอกเงิน อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ หรือเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนพร้อมสาวกในตอนกลางของภาพ ประกอบภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ พระมาลัย หรือทศชาติด้านบนหรือด้านล่าง พื้นที่ของภาพอาจถูกแบ่งเป็น 2-3 ส่วนตามแนวยาวของผืนผ้า เช่น พระบฏวัดนาเตา อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน เป็นต้น

2) ผืนผ้าขนาดยาว เขียนภาพในแนวนอนต่อกันทั้งผืน เล่าพุทธประวัติ ชาดก หรือพระมาลัย เช่น พระบฏวัดนาคตหลวง อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง เป็นต้น

3) ผืนผ้าขนาด 50 x 70 เซนติเมตร หรือ 50 x 50 เซนติเมตร โดยประมาณ เขียนเป็นภาพเล่าเรื่องเป็นตอนๆ เช่น พุทธประวัติ เวสสันดรชาดก เรียก ผ้าพระเวส ลักษณะเป็นภาพชุด ชุดละ 24 ผืนบ้าง 35 ผืนบ้าง ใช้แขวนในวิหารขณะทำพิธีตั้งธรรมหลวง เทศน์มหาชาติ เช่น พระบฏเขียน

พุทธประวัติ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ภาพพระภูวดีปงสนุกเหนือ
อำเภอมือง จังหวัดลำปาง พระภูวดีบ้านสัก อำเภอมือง จังหวัดลำปาง
พระภูวดีที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ เป็นต้น

การเขียนภาพบนพระบรมมหารัชมิ่งขึ้นตอนเดียวกับการเขียนภาพ
จิตรกรรมไทยโบราณ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

การเตรียมพื้น คือ การทารองพื้นบนผืนผ้า หรือบนวัสดุที่ทำการ
วาด ด้วยดินสอพองผสมกาวเม็ดมะขาม หรือกาวหนังสัตว์ โดยทางที่สโรง
พื้นละชั้นบางๆ เพื่อไม่ให้สีแตกกะเทาะสามารถฉนวนเก็บได้

การเตรียมกาว ใช้สำหรับผสมสี เรียก น้ำยา ได้จากยางกระถิ่นเทศ
ยางมะเดื่อ เป็นต้น

การเตรียมสี สีที่ใช้ คือ สีฝุ่น ที่ได้จากแร่ธาตุ ดิน ด้วยการบด การ
เผาให้สุก หรือตากให้แห้งแล้วจึงนำมาบดละเอียด สีบางชนิดได้จากทั้งพืช
และสัตว์ ด้วยการนำไปต้ม คั้นแล้วกรองทิ้งให้แห้งแล้วจึงนำมาบดเป็นผง
ทั้งนี้ สีที่ใช้ในสมัยโบราณนั้นมีเพียงไม่กี่สี ได้แก่ สีดำจากเขม่า สีขาวจากฝุ่น
ขาว สีแดงจากดินแดง สีเหลืองจากดินเหลือง สีมีความหลากหลายมากขึ้น
ตั้งแต่สมัยอยุธยาที่ทำการค้าขายกับจีนและชาวตะวันตก เช่น สีเงินและสี
เขียว ปัจจุบันยังใช้สีอะคริลิก และเขียนบนวัสดุที่หลากหลายมากขึ้นด้วย

ขั้นตอนการเขียนภาพนั้นเริ่มจากการกำหนดเรื่องที่จะเขียน แล้ว
ร่างภาพบนกระดาษหรือวัสดุอื่นก่อน เพื่อจัดวางองค์ประกอบของภาพให้
เหมาะสม จึงนำไปขยายลงบนชิ้นงานจริงซึ่งเป็นผืนผ้าดิบ บางลวดลายอาจ
ใช้วิธี ปรุลาย คือ การเจาะตามลายเส้นของตัวต้นแบบภาพ แล้วจึงใช้ลูก
ประคบที่ห่อด้วยผงบ่าน หรือแป้ง ตบลงไปจะเกิดเป็นภาพร่างจากรอยปรุ
เรียก การตบฝุ่น ถึงลงสี ปิดทอง ตัดเส้นเป็นขั้นตอนสุดท้าย

พระบรมเป็นงานที่สร้างขึ้นเพื่อสรรเสริญบูชาพระพุทธเจ้า สามารถ
เคลื่อนย้ายจัดเก็บได้ เป็นการบันทึกคตินิยมของแต่ละยุคสมัยผ่านวัสดุผืนผ้า

ฝีมือเชิงช่าง ที่สามารถทำให้สืบย้อนไปถึงบริบทต่างๆ ทางสังคม วัฒนธรรม ในช่วงเวลาที่มีการสร้างสรรค์พระพุทธรูปได้ ด้วยจุดประสงค์ที่ตีสงาม รูปแบบที่หลากหลาย และขนาดเล็ก สามารถเคลื่อนย้ายได้ จึงทำให้พระพุทธรูปยังคงเป็นที่นิยมสร้างสรรค์กันมาถึงปัจจุบัน

2) แนวคิดเรื่องปาง

คำว่า ปาง หมายถึง ครั่ง คราว หรือ เมื่อ ด้วยเหตุนี้ ปางพระพุทธรูป จึงหมายถึง ท่าทางของพระพุทธรูปที่แสดงถึงอริยาบถต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 740) ปัจจุบันมีประมาณ 70 ปาง อาทิ ปางทุรกกริยา ปางรับมธุปายาส ปางลอยถาด รวมถึงพระพุทธรูปประจำวันเกิด เป็นต้น (กรมศิลปากร 2558: 12 - 13) โดยปางหนึ่งที่สำคัญ คือ ปางเสด็จจากดาวดึงส์ ซึ่งเป็นพุทธประวัติตอนหนึ่งที่ถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นพระพุทธรูปล้านนา มาตั้งแต่อดีต

พุทธประวัติตอนเสด็จจากดาวดึงส์ ปรากฏพระไตรปิฎกเล่ม 29 เรื่องสาริปุตตสูตรตติยเทศ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539: 535) กล่าวถึงครั้งเมื่อพระสารีบุตรสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่ามีพระสุรเสียงไพเราะ เช่นที่เคยแสดงเมื่อเสด็จจากภพดุสิต หลังออกพรรษาสู่สังกัสสนครทางบันไดแก้วมณีตรงกลาง ในครั้งนั้น พระศาสดาประทับยืนอยู่บนยอดเขาสิเนรุ ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ในกาลที่เสด็จลงจากเทวโลกมาสู่โลกมนุษย์

เหล่าเทวดาลงทางบันไดทอง เหล่ามหาพรหมลงทางบันไดเงิน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงทางบันไดแก้วมณี เทพบุตรชื้อปัญจสีขะเล่นพิณมีสีดังผิวผลมะตูมสุดดีดขับร้องนำเสด็จพระพุทธเจ้า สันตสูติเทวราชกับสุยามเทวราชก็ทรงทักทายจามลงทางบันไดแก้วถวายบูชาด้วยการพ้อนแด่พระศาสดา ท้าวประชาบดี มหาพรหมก็ทรงทักทายเสวตฉัตรพระพุทธเจ้า

สมเด็จพระนรินทรราชาอุ้มบาตรทรงองค์พระพุทธรูปเจ้าดำเนินนำพระพุทธรูปเจ้าทางบันไดทอง พระมาตลีสังคากเทพบุตรถือนอบทองเต็มไปด้วยทิพยกุสุมาชาติไพรายลงมาโดยชั้นบันไดในเบื้องหน้าพระพุทธรูป ทวยเทพทาทนพนาศุภบรรณกุ่มกัณฑ์คนธรรพในหมื่นจักรวาลถือนทิพยฉัตรและเครื่องสักการบูชาต่างๆ ตามเสด็จจากเทวโลก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2554: 362)

ด้วยความที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถาข้างต้น ช่างเขียนได้นำมาเป็นต้นแบบในการสร้างงานจิตรกรรมบนภาพพระบฏ วัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

พระบฏ วัดเจดีย์สูง

พระบฏวัดเจดีย์สูง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ อ้างอิงจากการค้นพบพระบฏวัดดอกเงินซึ่งถูกพบในบริเวณเดียวกัน รูปแบบในการเขียนสะท้อนถึงอิทธิพลทางศิลปะจากสุโขทัยซึ่งมีการเขียนตามแบบอย่างงานจิตรกรรมสุโขทัย เพียงแต่มีการใส่ความคิดเฉพาะของตัวช่างลงไปในเขียน จึงคาดว่า มีอายุในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-21 (กรมศิลปากร 2503: 35) พระบฏทั้งสองผืนจึงเป็นงานจิตรกรรมบนผืนผ้าที่สะท้อนถึงคตินิยมและความเชื่อในพระพุทธศาสนาของล้านนาในช่วงเวลานั้น (สุรพล ดำริกุล 2566: 219) พระบฏวัดเจดีย์สูงมีขนาด กว้าง 158 เซนติเมตร สูง 280 เซนติเมตร เขียนด้วยสีฝุ่นบนผ้าดิบ ภาพเสียหายมาตั้งแต่ค้นพบในกรุ ปัจจุบันได้ซ่อมแซมและจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ได้วิเคราะห์ตามแนวคิดที่กล่าวไว้ข้างต้น ดังนี้

การสร้างพระบฏวัดเจดีย์สูงในด้านพุทธศิลปกรรม ความโดดเด่นของภาพพระบฏผืนนี้เป็นเรื่องการใช้สี ที่เน้นสีแดงเป็นพื้น กรอบภาพใช้สีน้ำเงิน เป็นแถบเรียบตลอดทั้งสามด้าน กรอบด้านบนตกแต่งลวดลายเป็น

เส้นโค้งต่อเนื่องกันแต่ละวดลายคล้ายกลีบดอกไม้ หรือกลีบดอกบัวแบบ
ในจิตรกรรมจีน ตัวภาพตัดเส้นด้วยสีดำ เหลือง และขาว โดยมีการไล่น้ำ
หนักสีให้รู้สึกสมจริงตามธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการใช้เทคนิคในการ
สร้างรัศมีรอบพระวรกายพระพุทธเจ้าด้วยเส้นทึบหนาสีน้ำเงินที่ใช้เส้น
สีเหลืองบางๆ อยู่รอบนอกเป็นกรอบของภาพอีกชั้นหนึ่ง เฉพาะรอบ
พระเศียร ด้านในรัศมี ใช้สีขาว เพื่อขับเน้นให้พระเศียรโดดเด่นขึ้น ส่วนพระ
รัศมีของพระสาวกทั้งสองตัดเส้นด้วยสีดำ ในส่วนของพระสารีบุตรใช้การ
ถมพื้นรัศมีด้วยสีน้ำเงิน ส่วนพระโมคคัลลานะใช้สีเหลืองถมพื้นด้านใน

ทั้งนี้สีที่ใช้ในพระบฏผืนนี้ เป็นสีหลัก 5 สี ได้แก่ สีน้ำเงิน สีแดง
สีขาว สีเหลือง และสีเขียว โดยมีการผสมสีและลดค่าสีเพื่อให้เกิดความผสม
กลมกลืน มีมิติเห็นลึกตื้นผ่านกระบวนการใช้สีและตัดเส้น สันนิษฐาน
ว่าการใช้สี กรอบภาพ รวมถึงการตัดเส้นในลักษณะดังกล่าว น่าจะได้รับ
อิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยที่มีกลิ่นอายของศิลปะลังกาและจีนปะปนอยู่

สำหรับการใช้สีแดงหรือสีโทนร้อนเป็นสีพื้นหลังของพระบฏล้านนา
ต่างออกไปจากการเขียนภาพบนพระบฏสมัยรัตนโกสินทร์ที่นิยมใช้สีทอง
หรือสีน้ำตาลเป็นพื้นหลังและช่วยสร้างบรรยากาศของภาพ โดยเขียนภาพ
พระพุทธเจ้าให้กลมกลืนไปกับทัศนียภาพโดยรอบ ใช้สีน้ำเงินระบายภาพ
ท้องฟ้ากับผืนน้ำ บางภาพใช้เส้นสีเทาในการแยกเรื่องราวของภาพ ซึ่ง
ลักษณะเหล่านี้ไม่ปรากฏในพระบฏล้านนา

แนวคิดเรื่องปางในพระบฏวัดเจติยสูง ในส่วนของเนื้อหา
พุทธประวัติที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานชิ้นนี้ เป็นพุทธประวัติ
ตอนพระพุทธเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อทรงโปรดพุทธมารดาและ
จำพรรษาจนครบเวลาแล้ว จึงทำปาฏิหาริย์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
การจัดวางภาพที่มีภาพพระพุทธเจ้าเป็นประธาน วาดอยู่ตอนกลางของ
ภาพ มีขนาดใหญ่กว่าภาพสาวกครึ่งหนึ่ง ทรงประทับยืนบนดอกบัว

พระบาททั้งสองข้างแบะออก 180 องศา พระหัตถ์ทั้งสองข้างแนบพระวรกาย ห่มจีวรสีแดง ผิวพุทธองค์สีเหลืองทอง พระพักตร์รี พระเนตรมองต่ำ เม็ดพระศกเป็นกันหอย มีฉัพพรรณรังสีรอบภาพองค์พระพุทธรเจ้า

ทั้งนี้พระบฏวัดดอกเงินที่พบในอำเภอฮอด ซึ่งแสดงภาพปางเสด็จจากดาวดึงส์บนพระบฏเช่นกัน ใช้ภาพพระพุทธรเจ้าเป็นประธาน แสดงอิริยาบถก้าวเดิน โดยพระกรทั้งสองทอดแนบพระวรกาย ผ่านบันไดในตอนกลางของภาพ ส่วนบันไดทางซ้ายมือของพระพุทธรเจ้าเป็นบันไดที่ทำวมหาพรหมเสด็จตามลงมา และบันไดทางขวามือของพระพุทธรเจ้าเป็นบันไดที่เหล่าเทพเสด็จลงมา การแสดงปางของพระพุทธรเจ้าต่างออกไปจากงานปั้นพุทธประวัติตอนเดียวกันที่ประดับในมณฑปด้านทิศใต้ของเจดีย์วัดตะพังทองกลางสมัยสุโขทัย ที่แสดงอิริยาบถก้าวเดินลงบันไดในตอนกลางพระกรด้านขวาแนบพระวรกาย ส่วนพระกรด้านซ้ายยกขึ้น คล้ายพระพุทธรูปปางลีลาสมัยสุโขทัย อย่างไรก็ตามภาพเทวดาในพระบฏวัดดอกเงินและงานปูนปั้นเทวดาที่วัดเจ็ดยอดก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเทวดาที่วัดตะพังทองกลาง ลักษณะของปางที่พบในพระบฏผืนนี้ยังมีลักษณะเดียวกันกับพระแก้วสี่อิริยาบถจากกรุวัดศรีโคง โดยเฉพาะปางยืนหรือเปิดโลก (กรมศิลปากร 2503: 27) ที่พบจากการขุดค้นโบราณวัตถุที่อำเภอฮอดเช่นเดียวกันและคล้ายกับพระพุทธรูปในซุ้มหลังพระวิหารวัดพระยืนที่จังหวัดลำพูน ลักษณะปางที่คล้ายกันอาจเป็นที่มาของภาพพระพุทธรเจ้าประทับยืนผายมือ หรือพระหัตถ์แนบพระวรกายซึ่งเป็นประธานและจุดเด่นของพระบฏผืนนี้

การจัดวางองค์ประกอบภาพที่แตกต่างกันของพระบฏ 2 ผืน ทำให้มีการตีความต่างกันไป คือ ภาพบนพระบฏวัดดอกเงินที่แสดงพุทธลีลาใช้เป็นสัญลักษณ์ของการเสด็จจากดาวดึงส์ และภาพบนพระบฏวัดเจ็ดยอดที่ประทับยืนตรงสื่อถึงการเสด็จลงมาถึงเมืองสังกัสสะด้านล่างแล้วก็เป็นไปได้

องค์ประกอบของภาพบนพระบฏวัดเจติยสูงที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ภาพพระสาวก แสดงเป็นภาพพระสงฆ์ยืนประนมมือ ขนาบทั้งสองข้างของพระพุทธเจ้า พระสาวกเบื้องซ้ายคือพระสารีบุตร มีกายสีเหลืองทอง พระสาวกเบื้องขวาคือพระโมคคัลลานะ มีพระวรกายสีเขียว ซึ่งยังปรากฏสีเขียวเพียงเล็กน้อยที่ปลายเท้าของภาพ และการเขียนพระวรกายด้วยสีเขียวเช่นนี้ พบมาก่อนแล้วในศิลปะลังกา หมายถึงการมีผิวที่สีเข้มกว่าสีเหลืองหรือมีผิวคล้ำ (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี 2566: 498 - 499)

ภาพฉัตรที่ปรากฏกึ่งกลางด้านบนพระเศียรของพระพุทธเจ้าในพระบฏวัดเจติยสูง ยังพบเช่นเดียวกันในพระบฏวัดดอกเงิน โดยลักษณะฉัตรและลวดลายด้านข้างฉัตรที่เป็นเมฆ พบว่ามีความคล้ายคลึงกับรูปแบบฉัตรและเมฆในศิลปะจีน ท่ามกลางเมฆมีภาพกระต่ายในวงกลมซึ่งใช้แทนพระจันทร์ อีกด้านหนึ่งที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งคงเป็นภาพนกยูงในวงกลมที่แทนพระอาทิตย์ ตามงานจิตรกรรมที่พบในลัสนา

พื้นที่ว่างด้านหลังเขียนดอกไม้แผ่กระจายเต็มพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะโดดเด่นของพระบฏผืนนี้ เรียกทิพยบุปผา

ทิพยบุปผาในพระบฏ วัดเจติยสูง

ทิพยบุปผา คือ ดอกไม้ทิพย์ วาดเต็มพื้นที่ด้านหลังพระพุทธเจ้า พบในพระบฏทั้ง 3 ผืนของอำเภอฮอด โดยภาพดอกไม้ทิพย์บนพระบฏวัดดอกเงิน มีลักษณะการวางกระจายอยู่ในพื้นที่ว่างบริเวณต่างๆ ในภาพลวดลายดอกไม้ที่พบ ได้แก่ ดอกจำปีจำปา ดอกบัว ดอกเก็ดฉวาหรือบุญนาคนาค ดอกโบทัน และดอกเปาเซียง

สำหรับภาพดอกไม้ทิพย์บนพระบฏพุทธประวัติที่ได้จากฮอดปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในคลังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ มีลักษณะการวางเป็นระเบียบมีการเว้นช่องไฟเรียงสลับแถวกันอยู่ในพื้นหลังของ

ภาพ ลวดลายดอกไม้ที่พบ ได้แก่ ดอกจำปีจำปา ดอกเก็ดฉวาหรือบุญนาศ และดอกบัว

ทั้งนี้ภาพดอกไม้ที่พบในพระบฏทั้งสองผืนข้างต้น มีลักษณะเดียวกับงานปั้นประดับมณฑปด้านทิศเหนือของเจดีย์วัดตะพังทองกลางในสุโขทัย ซึ่งแสดงพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าทรงมานางนาคีรี โดยพื้นที่ว่างด้านหลังของภาพพบลวดลายดอกไม้ มีลักษณะคล้ายดอกบัวบานที่มีเกสรและกลีบยาว บางดอกมีก้านและใบประกอบเช่นเดียวกับที่พบในพระบฏวัดเจดีย์สูงและวัดดอกเงิน และคล้ายกับที่พบประดับเจดีย์ วิหารวัดเจ็ดยอด ซึ่งทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลลัทธิที่ผ่านมาจากสุโขทัยก่อนเข้าสู่ล้านนา ในพุทธศตวรรษที่ 21

อย่างไรก็ตามพบว่าพระบฏสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จโปรดพุทธมารดาและตอนเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ไม่มีการใช้ภาพดอกไม้ที่พบด้านหลังพระพุทธเจ้าแต่อย่างใด ทว่ากลับเป็นการวาดทิวทัศน์ที่แสดงบรรยากาศโดยรอบสวรรค์และโลกมนุษย์แทน

ทั้งนี้ชนิดและรูปแบบของดอกไม้ในพระบฏ วัดเจดีย์สูง มี 6 ชนิด ประกอบด้วย

1) ดอกจำปีและจำปา ในพระบฏวัดเจดีย์สูง พบมีการเขียนดอกจำปีจำปา 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกกลีบดอกอ้วน กลีบกลางจะมีเส้นกลางกลีบ ลักษณะที่สอง กลีบดอกจะเรียวยาว มีจำนวนกลีบที่มากกว่าลักษณะแรก โดยทั้งสองมีสีเดียวกันตลอดทั้งภาพ คือ สีเหลือง ตัดเส้นด้วยสีแดง ก้านดอกสีเขียวมีการไล่สีด้วยสีเหลืองและสีน้ำเงิน พบได้ทั้งที่มีใบประกอบและไม่มีใบประกอบ

ดอกจำปีในธรรมชาติจะมีสีขาวอมเหลือง กลีบยาว เมื่อบานกลีบจะไม่บานออก แต่จะมีลักษณะโค้งเข้าหาเกสร ส่วนดอกจำปาในธรรมชาติ

เป็นดอกสีเหลืองอมส้ม มีกลีบยาว มีประวัติเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระอรรถทศสิ ซึ่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นจำปา ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 33 เรื่องอรรถทศสิพุทธวงศ์ ดังว่า พระนครชื่อว่าโสภณะ พระบรม กษัตริย์พระนามว่าสาคระ เป็นพระชนกของพระอรรถทศสิศาสดา พระนาง สุทัสนา เป็นพระชนนี พระองค์ทรงครอบครองอาคารสถานอยู่หมื่นปี ทรงมีปราสาทอันประเสริฐ 3 ปราสาท ชื่ออมรคิ สุรคิ และคิริพาหนะ ทรงมี พระสนมনারีกำนัลในสามหมื่นสามพันนาง ล้วนประดับประดาสวยงาม พระมเหสีพระนามว่าวิสาขาพระราชโอรสพระนามว่า เสดะ พระพิชิตมาร ทรงเห็นนิมิต 4 ประการจึงเสด็จ ออกผนวชด้วยอัสวราชยาน ทรงบำเพ็ญ เพียรอยู่ 8 เดือนเต็ม พระนราศกอรรถทศสิมหาวิรเจ้า ผู้มีพระยศใหญ่ อันพรหมทูลอาราธนาแล้ว ทรงประกาศพระธรรมจักร ณ อโนมอุทยาน ทรงมีพระสันตเถระและพระอุปสันตเถระ เป็นพระอัครสาวก พระเถระชื่อว่า อภัย เป็นพระพุทธอุปัฏฐาก พระธรรมมาเถรีและสุธรรมมาเถรี เป็นพระอัคร สาวิกา ไฉ้โพธิพุดกษของพระองค์เรียกชื่อว่าจำปา นกุลอุบาสกและนิสกุ อุบาสกเป็นอัครอุปัฏฐากมกิลอุบาสิกาและสุนันทาอุบาสิกาเป็นอัครอุปั ฐายิกา พระพุทธเจ้าซึ่งไม่มีผู้เสมอเหมือนพระองค์นั้น (มหาวิพาลยัมมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539: 664)

นอกจากภาพจำปีจำปาในพระบฏผืนนี้แล้ว ยังพบภาพดอกจำปี จำปาในพระบฏอีก 2 ผืนของกรุฮอดด้วย ทั้งหมดเขียนในลักษณะคล้ายคลึง กัน แต่ในพระบฏจากวัดดอกเจนนั้นจะมีลักษณะที่สามารถบ่งบอกถึงดอก จำปีหรือจำปาด้วยสีที่ชัดเจนกว่าในพระบฏ วัดเจดีย์สูง และในพระบฏ พุทธประวัติจะถูกลดทอนรูปทรงลงกว่าพระบฏทั้งสองผืน

2) ดอกปีปหรือดอกกาสะลอง ในพระบฏวัดเจดีย์สูง เขียนลักษณะ ดอกเดี่ยว มีกลีบสามกลีบ ฐานดอกยาว มีก้านดอกสีเขียวเล็กน้อยปลาย ฐานดอก วาดด้วยสีขาวแล้วตัดเส้นด้วยสีแดง เช่นเดียวกับดอกปีปที่พบใน

ธรรมชาติ ซึ่งเป็นดอกไม้สีขาว มีก้านหรือฐานดอกยาวมีกลีบขนาดเล็ก มีความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์การบูชาด้วยดอกกาสะลองจากคัมภีร์พุทธีย มาลัย เมื่อพระมาลัยได้ทูลถามพระโพธิสัตว์ว่าหากจะไปเกิดในสมัยพระศรี อริยมุตไตรัยจะต้องทำอย่างไร พระโพธิสัตว์จึงตอบว่าให้ฟังธรรมเทศนา เวสสันดรชาดกอันประกอบด้วยพระคาถาอันหนึ่งพันคาถา ฟังให้จบในวันเดียว โดยก่อนที่จะฟังให้บูชาด้วยประทีบ ดอกบัว ดอกนิลบล ดอกผั บตบ ดอกกาสะลอง ตุง (ธง) สามเหลี่ยม และก้อนข้าวหนึ่งอย่างละหนึ่งพัน แล้วตั้งใจฟังด้วยความเคารพอ่อนน้อม ทั้งนี้ภาพดอกกาสะลองพบเพียงใน พระบฏฮอด วัดเจดีย์สูงเท่านั้น ไม่พบในพระบฏกรูฮอดอีก 2 ผืน

3) ดอกบัวในพระบฏวัดเจดีย์สูง มี 2 ประเภท คือ บัวหลวงกับบัว สาย ตามลักษณะดอกบัวตามธรรมชาติ มีทั้งที่เป็นดอกเดี่ยวและดอกที่ถู กมัดเป็นช่อ เช่นเดียวกับที่พบในพระบฏวัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัด เชียงใหม่

ดอกบัวหลวงพบทั้งดอกตูมและดอกบาน โดยดอกตูมเขียนใน ลักษณะที่เหมือนจริงตามธรรมชาติ ในดอกบัวตูมหนึ่งดอกประกอบด้วย กลีบบัวสี่กลีบเรียงกันอยู่ในรูปทรงดอกบัวตูมแล้วมีก้านดอก ดอกบัวบาน เขียนในลักษณะเหมือนจริงประกอบด้วยฝักเมล็ดบัว เกสรและกลีบบัวที่ เรียงและซ้อนกันมีการลงสีเก็บรายละเอียดไล่ค่าน้ำหนักสีแล้วจึงตัดเส้นทั้ง ก้านและดอกจึงให้ความรู้สึกเหมือนจริง

ดอกบัวสายพบในลักษณะดอกบาน มีกลีบเลี้ยงภายนอกสีเขียว กลีบภายในคล้อออกซึ่งพบทั้งสีแดง และสีม่วง ดอกบัวสายในภาพพบที่เป็น ดอกบัวสายที่บานคล้อออกเห็นเพียงกลีบดอกไม่เห็นฝักบัวหรือเกสรในดอก คล้ายภาพดอกบัวสายในมุมจากการมองจากด้านข้างแบบเดียวกับลักษณะ ภาพดอกบัวตูม ซึ่งต่างจากภาพดอกบัวบานที่คล้ายการมองจากมุมบนหรือ มุมมองที่สามารถเห็นรายละเอียดของดอกบัวบานได้มากกว่า

ในพุทธศาสนามีคิดว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และความดีงามอย่างยิ่ง มีนัยหมายถึงพระพุทธเจ้าที่สะอาดบริสุทธิ์เหมือนดอกบัวที่เกิดแต่น้ำแต่ไม่ติดน้ำ คือไม่เปื้อนไปด้วยกิเลส แม้จะเกิดในโลกที่มีกิเลสก็ตาม

การใช้สัญลักษณ์ดอกบัวเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้านั้น ปรากฏในงานวรรณกรรมพุทธประวัติทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน อาทิ ในวรรณกรรมมหายาน ตอนที่พระโพธิสัตว์ออกผนวชทรงสุบินเห็นดอกบัวงอกจากสะดือพระองค์ ตีความถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่จะเอื้อประโยชน์แก่ภพภูมิต่างๆ ส่วนในวรรณกรรมเถรวาท แสดงความสัมพันธ์ระหว่างดอกบัวกับพระพุทธเจ้าในตอนที่มีการเกิดขึ้นใหม่ของโลกแต่ละกับดอกบัวแต่ละดอกเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่จะอุบัติขึ้น โดยในสมัยภัทรกัปอันเป็นกัปปัจจุบันมีดอกบัวปรากฏขึ้น 5 ดอกในกอดีียวกัน หมายถึงการมีพระพุทธเจ้าจำนวน 5 พระองค์ในกัปนี้ ทั้งยังปรากฏในพุทธประวัติตอนอื่นๆ เช่น ตอนประสูติ ที่มีดอกบัวผุดขึ้นรับพระบาทเป็นต้น

4) ดอกโบทันในพระบฏ วัดเจดีย์สูง เขียนในลักษณะการตัดทอน มีกลีบดอก 3 ถึง 6 กลีบ กลีบดอกหยักโค้ง ซ้อนเหลื่อมกันเป็นชั้น มี 4 สี ได้แก่ ดอกสีแดง ดอกสีชมพู ดอกสีเหลือง และดอกสีม่วง พบทั้งดอกเดี่ยวและเป็นช่อ ในภาพแม้จะมีลักษณะที่คล้ายจากดอกจริงในธรรมชาติจากการตัดทอนรูปทรงให้เหลือกลีบดอกเพียง 3 ถึง 6 กลีบ แต่ก็มีเขียนลวดลายที่คล้ายมีกลีบดอกที่ซ้อนอยู่ในแต่ละกลีบของดอกโบทันด้วย โดยแต่ละกลีบที่เขียนซ้อนลงไปยังระบายสีไล่ค่าน้ำหนักอ่อนและแก่ให้เกิดมิติความสมจริงมากขึ้นทั้งในส่วนของกลีบและก้านดอก

ดอกโบทันในธรรมชาติเป็นดอกไม้ที่พบในประเทศจีน ไทยเรียกดอกพุทตาน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ช่างได้นำไปประกอบกับลายเทศจากตะวันตก

เรียก ลายเทพพุตตาน หรือลายนอกอย่าง ได้รับความนิยมนามากและแพร่หลายไปทุกภูมิภาค มีรูปแบบคล้ายดอกโบตั๋นของจีน เป็นดอกกลมกลีบใบสั้น ซ้อนกลีบ

อย่างไรก็ตามลายดอกโบตั๋นของจีน พบครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ซันตะวันออก (พ.ศ. 568-736) ในฐานะของดอกไม้มงคล ดอกไม้แห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง และความสงบสุข เมื่อการผลิตลายครามในราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1814-1911) รุ่งเรือง และกลายเป็นสินค้าอกรวมถึงเครื่องบรรณาการแก่ดินแดนต่างๆ จึงทำให้ลายดอกโบตั๋นที่เขียนบนเครื่องถ้วยจีนแพร่เข้าสู่กลุ่มแม่น้ำปิงและเจ้าพระยา (อริรัชฎ์ ไชยพจน์พานิช, 2553: 124) ลักษณะลายดอกพุตตานของจีนเป็นดอกไม้กลีบซ้อนเป็นพุ่ม กลีบดอกหยักโค้งเป็นวงกลม ปลายกลีบดอกมน เกสรจับกันเป็นกลุ่ม ใบเป็นแฉก 5 แฉก บางใบมี 3 แฉก ขอบใบแต่ละแฉกนั้นมีลักษณะแหลม มีลายใบแขนงเล็กๆ ต่อมาจึงเขียนให้มีใบยาวขึ้น

5) ดอกเป่าเซียง เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ของจีน สร้างสรรค์ขึ้นมาจากการผสมของดอกบัวกับดอกโบตั๋นเป็นหลัก รวมถึงดอกอื่นๆ เช่น ดอกทับทิม หรือดอกเบญจมาศ เป็นต้น ใช้แทนดอกไม้สวรรค์สำหรับใช้ในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มีความหมายถึง ดอกไม้มีค่า ความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคล และความสุข (LIU SHUWEN 2563: 57-59) สันนิษฐานว่าลายดอกเป่าเซียงปรากฏมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์จิ้น (พ.ศ. 808-963) ได้รับความนิยมในสมัยถัง (พ.ศ. 1161-1450) มีลักษณะเป็นดอกกลีบซ้อน กลีบยาว กลีบหยักโค้งเช่นเดียวกับดอกพุตตาน แต่ความยาวของกลีบดอกมีมากกว่าดอกพุตตาน มีเกสรคล้ายดอกบัว หรือเป็นรูปขวดที่มีปลายหยักโค้ง ภายหลังความเป็นดอกบัวมีความเด่นชัดมากกว่า จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าดอกบัวสวรรค์ ต่อมาในสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1814-1911) ที่เครื่องเคลือบจีนถูกส่งออก จึงแพร่หลายในฐานะดอกไม้มงคลของจีนอยู่บน

เครื่องเคลือบต่างๆ เช่น ไหทรงกลมที่พบที่วัดพระพายหลวง สุโขทัย ไหทรงกลมจากเวียงท่ากาน ไหทรงกลมจากวัดพระธาตุหริภุญชัย ลายปูนปั้นประดับเจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย จิตรกรรมบนผนังอุโมงค์ วัดอุโมงค์ พุทธธรรม จังหวัดเชียงใหม่ และดอกเป่าเชียงปูนปั้นประดับเจดีย์วิหาร วัดโพธารามหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีลักษณะกลีบดอกเป็นชั้น กลีบดอกยาว หักโค้งที่ปลายกลีบ ประกอบลายปูนปั้นเทวดา ตามพุทธประวัติ เมื่อสมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ เป็นต้น

6) ดอกเก็ดละหว่า หรือดอกพุทซ้อน เขียนลักษณะเป็นวงกลมมีกลีบที่หยักเล็กน้อย เกสรสีเหลืองอยู่กลางดอก มีกลีบสีขาว แต่พบอยู่ดอกหนึ่งที่มีสีเขียว มีกลีบที่เรียงซ้อนกัน 5 ถึง 6 กลีบ พบเป็นดอกเดี่ยวในภาพ อย่างไรก็ตาม ดอกวงกลมในลักษณะดังกล่าวอาจเป็นดอกบุญนาคนีก็ได้

ดอกเก็ดละหว่า หรือดอกพุท ในธรรมชาติ มีลักษณะเป็นดอกมีสีขาว มีความหมายถึงการสักการบูชา สามารถใช้แทนดอกไม้สีขาวในพิธีกรรมต่างๆ คำว่า พุด ออกเสียงพ้องกับคำว่า พุทธ จึงนิยมใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา (จารุนันท์ เซวานต์, ธัญญะ เตชะศิลป์ทักษ์ 2545: 24) ส่วนดอกบุญนาคนีหรือดอกสารภีดอย เป็นดอกไม้ที่มีกลีบสีขาว เกสรสีเหลืองอมส้มเพียงตามลักษณะในธรรมชาติจะมีกลีบดอกเพียง 4 กลีบ เป็นดอกไม้มงคลสื่อถึงความสุข ความประเสริฐ การถวายดอกบุญนาคนีมีคติตามพระพุทธศาสนาว่าจะทำให้ไม่พบทุกข์

ภาพดอกเก็ดละหว่าหรือดอกบุญนาคนี พบได้ในพระพุทธรูปทั้งสามฝั่งจากฮอด โดยในพระพุทธรูปประวัติมีลักษณะเดียวกันที่ปรากฏอยู่ในภาพพระพุทธรูปนี้ แต่ในพระพุทธรูปวัดดอกเงินจะมีลักษณะที่คล้ายดอกบุญนาคนีมากกว่า เนื่องจากมีกลีบ 4 กลีบชัดเจน

ความหมายของภาพดอกไม้ในพระบฏ วัดเจดีย์สูง

พระบฏ วัดเจดีย์สูง เขียนขึ้นตามเนื้อหาของพุทธประวัติ ตอนพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา เมื่อสิ้นสุดพรรษา พระพุทธเจ้าจึงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วยบันไดแก้วมณีที่ท้าวสักกเทวราช เนมิตน้อมถวาย โดยมีเหล่าพรหมและเทวดาจำนวนมากส่งเสด็จ ปัญจสิขเทพบุตร ทรงพิณ ขับร้องด้วยเสียงอันไพเราะ มาตลีเทพบุตรถือของหอม มีดอกไม้ทิพย์โปรยปรายลงมาจากสวรรค์ในระหว่างทาง

ด้วยเหตุนี้ ดอกไม้ที่ถูกเขียนเป็นเบื้องหลังพระบฏวัดเจดีย์สูง จึงใช้แทนสัญลักษณ์ของดอกไม้ทิพย์ที่เทวดาโปรยปรายลงมา

อย่างไรก็ตาม ในพุทธประวัติไม่ได้ระบุว่าทิพยบุพผานั้นเป็นดอกไม้ชนิดใด ลักษณะเช่นใด จึงทำให้ศิลปินที่จะสร้างลวดลายดอกไม้ในงานจิตรกรรมล้านนามีความอิสระ ที่จะสร้างสรรค์ออกมาตามคตินิยมในสมัยนั้นๆ จึงทำให้ลวดลายดอกไม้ที่ปรากฏมีหลากหลายชนิด หลายหลายรูปแบบ แต่ล้วนเป็นดอกไม้ที่มีความหมายถึงความเป็นมงคล เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม เจริญรุ่งเรือง มีฐานะเป็นดอกไม้บูชาพระพุทธเจ้า

ทั้งนี้มิใช่อันจะเกิดว่า ดอกไม้ที่ศิลปินสร้างสรรค์ มักเป็นดอกไม้ตามธรรมชาติ เช่น ดอกกาสะลอง ดอกบัว ดอกเกี๋ยงวา เป็นต้น หรือเป็นดอกไม้สำคัญในวัฒนธรรมที่ศิลปินอาศัย เช่น ดอกบุนนาค ดอกพุดตาน เป็นต้น หรือเป็นดอกไม้ที่มีรูปแบบงดงาม ความหมายดี เช่น ดอกเปาเซียง เป็นต้น

ด้วยลักษณะที่เปิดกว้างของเนื้อหาของดอกไม้ทิพย์ในพระไตรปิฎก จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์ลาย (ดอกไม้ทิพย์) ทิพยบุพผาที่ไม่จำกัด

ด้วยเหตุนี้ลวดลายดอกไม้ต่างๆ ที่ปรากฏในพระบฏวัดเจดีย์สูง ล้วนถูกสร้างขึ้นตามรูปแบบที่นิยมจากดอกไม้ที่มีความหมาย หรือนิยมใช้ในการสักการบูชาพระพุทธศาสนา แม้ว่าลวดลายดอกไม้ต่างๆจะมีส่วนที่

มีรูปแบบมาจากธรรมชาติ แต่มีนัยถึงการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยทิพยบุปผาของเหล่าเทวดาทั้งสิ้น

สรุป

พระภควัดเจดีย์สูง มีอายุในพุทธศตวรรษที่ 21 เขียนขึ้นตามพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ โดดเด่นด้วยภาพพระพุทธเจ้าขนาดใหญ่ตอนกลาง สองข้างเป็นพระสาวก เบื้องหลังเป็นทิพยบุปผาโปรยปรายอยู่เต็มพื้นที่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ยังปรากฏในพระภูมิสมัยรัตนโกสินทร์โดยภาพพระพุทธเจ้าของล้านนามีลักษณะเด่นเป็นองค์ประธานของภาพและมีลวดลายดอกไม้ตกแต่งโดยรอบ ซึ่งต่างออกไปจากรัตนโกสินทร์ที่ให้ความสำคัญกับบรรยากาศโดยรอบในภาพเช่นพระภูมิแสดงภาพตอนพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์จะเห็นภาพเมืองสวรรค์และโลกมนุษย์มีบันไดที่พระพุทธเจ้าเสด็จลง การจัดวางองค์ประกอบภาพลักษณะนี้คล้ายกับพระภูมิอีกผืนที่วัดดอกเงิน ฮอดเพียงแต่พระภูมิที่พบในล้านนามีการตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้

ทั้งนี้ชนิดและรูปแบบของทิพยบุปผาที่พบในพระภควัดเจดีย์สูงประกอบด้วย 1) ดอกจำปีจำปา พบ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกกลีบดอกอ้วน กลีบกลางจะมีเส้นกลางกลีบ และลักษณะที่สอง กลีบดอกเรียวยาว มีจำนวนกลีบที่มากกว่า ดอกสีเหลืองตัดเส้นด้วยสีแดง ก้านดอกสีเขียว พบทั้งที่มีใบประกอบและไม่มีใบประกอบ 2) ดอกปีปหรือดอกกาสะลอง เขียนในลักษณะดอกไม้จริง 3) ดอกบัว มี 2 ประเภท คือ บัวหลวงกับบัวสาย โดยดอกบัวหลวงพบทั้งดอกตูมและดอกบาน ส่วนดอกบัวสายพบดอกบัวบาน กลีบภายนอกสีเขียว กลีบภายในสีแดงและสีม่วง มีทั้งดอกเดี่ยวและดอกช่อ 4) ดอกโบทันหรือดอกพุดตาน เขียนเป็นดอกกลม กลีบดอกหักโค้ง ช้อนกลีบ ตั้งแต่ 3 กลีบไปจนถึง 6 กลีบ มีทั้งดอกเดี่ยว และ

เป็นช่อ มีดอกสีแดง ดอกสีชมพู ดอกสีเหลือง และดอกสีม่วง 5) ดอกเป่าเซียง เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ของจีน ที่เกิดจากการผสมของดอกบัวกับดอกโบตั๋น มีรูปทรงแบบดอกบัว กลีบใบยาว ปลายกลีบใบหยัก และกลีบซ้อนกัน เกสรมีทั้งที่คล้ายดอกบัวและเป็นรูปชวด ต่างออกไปจากดอกโบตั๋นที่อยู่ในทรงกลมอย่างชัดเจน 6) ดอกเก็ดเถาะหวา หรือดอกพุทซ้อน เขียนลักษณะเป็นวงกลมมีกลีบที่หยักเล็กน้อย เกสรสีเหลืองอยู่กลางดอก มีกลีบสีขาวซ้อน 5 ถึง 6 กลีบ โดยอาจเป็นดอกบุณนาคก็ได้

ดอกไม้ต่างๆ ทั้ง 6 ชนิด มีนัยหมายถึงดอกไม้สวรรค์ที่เทวดาโปรยปรายลงมาบูชาพระพุทธเจ้า ช่างได้เขียนเลียนแบบธรรมชาติเนื่องจากในพระไตรปิฎกไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบของทิพยบุปผา ทั้งนี้จากดอกไม้ทั้ง 6 ชนิดยังมีความหมายสะท้อนถึงความเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและการรับอิทธิพลทางศิลปะอื่นๆที่ได้ปรากฏบนพระพุทธรูปนี้

ข้อเสนอแนะในการศึกษา

จากรูปแบบของลวดลายดอกไม้ทั้ง 6 ชนิดนี้ ได้แก่ ดอกจำปีจำปา ดอกปีปหรือกาสะลอง ดอกบัว ดอกโบตั๋น ดอกเป่าเซียง และดอกเก็ดเถาะหวา นั้น อ้างอิงจากรูปลักษณะที่พบบนพระพุทธรูป วัดเจติยสูงว่าเหมือนหรือคล้ายกับลักษณะทางกายภาพของดอกไม้ทั้ง 6 นี้ ซึ่งยังสามารถนำลวดลายดอกไม้ทั้ง 6 นี้ไปเปรียบเทียบหรือศึกษาต่อในการศึกษาพระพุทธรูปอื่นๆ ที่มีลวดลายดอกไม้ปรากฏ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาเปรียบเทียบลวดลายดอกไม้ในพระพุทธรูปกับงานพุทธศิลปกรรมอื่นๆ และสามารถนำลวดลายดอกไม้ที่ได้ศึกษาแล้วไปสร้างสรรค์เป็นงานพุทธศิลปกรรมลายค่าได้

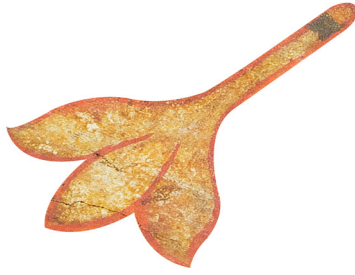

ภาพที่ 1 พระบฏวัดเจติยสูง
แหล่งที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่

ภาพที่ 2 ภาพดอกจำปี จำปา ในพระบฏวัดเจติยสูง

ภาพที่ 3 ภาพดอกกาสะลอง ในพระบฏวัดเจติยสูง

ภาพที่ 4 ภาพดอกบัวสาย ในพระบฏวัดเจติยสูง

ภาพที่ 5 ดอกบัวหลวง ที่เป็นดอกเดี่ยวและภาพช่อดอกบัว ดอกกลางเป็นดอกบัว
สายที่บ้าน และดอกบัวหลวงที่เป็นดอกตูมขนาดข้าง

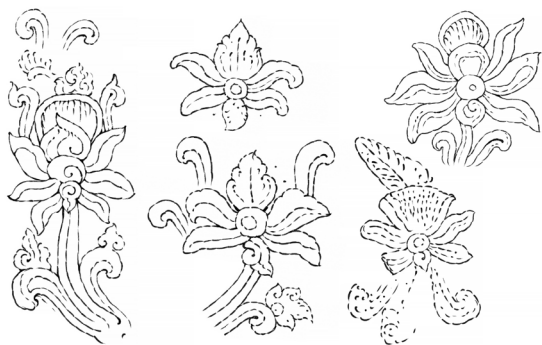
ภาพที่ 7 ภาพดอกโบตั๋นที่พบทั้งที่เป็นดอกเดี่ยว และมีใบประกอบ ในพระบรมวัดเจดีย์สูง

ภาพที่ 8 ภาพดอกเป่าเสียง ในพระบรมวัดเจดีย์สูง

ภาพที่ 9 ภาพดอกเก็ดทะหวา ในพระบรมวัดเจดีย์สูง เป็นสีขาว (ซ้าย) และสีเขียว (ขวา)

ภาพที่ 10 ภาพลายดอกไม้ปูนปั้นบนผนังด้านทิศเหนือของเจดีย์วัดตะพังทองกลางในสุโขทัย

ภาพที่ 11 พระบฏวัดดอกเงิน
แหล่งที่มา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, 2558. **พุทธรูปปางต่างๆ**. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร, 2508. **สมบัติศิลปจากเขื่อนภูมิพล**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513. **ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ 5**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- จารุณี อินเฒ่าฉาย, ขวัญจิต เลิศศิริ, 2545. **พระบุญ**. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- จารุณันท์ เขาวนดี, ธัญญะ เตชะศิลป์พิทักษ์, 2545. “ดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวข้องเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารวิทยาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**. ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2545): 16 – 26.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน, 2556. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์,
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2566. **พุทธศิลป์ล้านนา: รูปแบบ แนวคิด และการวิเคราะห์**. เชียงใหม่: ภัทรเพรท.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมนุกุลรัตนราชนิกร, 2554. **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สุรพล ดำริกุล, 2566. **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : เมืองโบราณ.
- อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช, 2553. “ลวดลายกับการกำหนดอายุโหลายคราม สมัยราชวงศ์หยาบที่พบในประเทศไทย”. **ดำรงวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2553): 124.
- LIU SHUWEN, 2563. “ดอกโบตั๋น ดอกไม้มงคลจีนในงานศิลปะไทย”. **วารสารศิลปกรรมบูรพา มหาวิทยาลัยบูรพา** ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2563): 52 – 66.